

SIYOSIY JARAYONLARDA SIYOSIY ISHTIROK**Axadov Umar Erkin o'g'li***Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti 2-kurs siyosatshunoslik talabasi*

Annotatsiya: *Bugungi kunda hayotimizning har bir jabhasi siyosiy jarayonlardan iborat. Ushbu maqolada siyosiy jarayonlar va ularning turlari, ishtirokchilar klasifikatsiyasini ko'rib chiqamiz va tahlil qilamiz.*

Kalit so'zlar: *siyosiy jarayon, siyosiy ishtirok, insonlar klasifikatsiyasi, qaror qabul qlish, apatik guruhlar, motiv, merkatilmotiv, apsentizm motivi, konvensiya.*

KIRISH

Siyosiy jarayon- siyostashunoslik sohasini uning qisimlarga bo'lish, yo'nalishlarga ajratish orqali o'rganiladigan hodisadir. Jarayon so'zini lug'aviy olib qaraganda (lot. Procesus-prosses) „oldinga harakat” degan ma'noni anglatadi.[1] Siyosatshunoslikda, umumiy olib qaraganda, bir siyosiy voqelikdan boshqasiga ma'lum bir vaqt oralig'ida o'tish hodisaining ro'y berishiga siyosiy jarayon deb tarif beriladi. Siyosiy ishtirok odamlar dunyo va u qanday boshqarilayotgani haqida o'z fikrlarini rivojlantiradigan va bildiradigan, ularning hayotiga ta'sir qiladigan qarorlarni shakillantrishda ishtirok etishga va ularni shakillantirshga harakat qiladigan keng ko'lamli faoliyatni o'z ichiga oladi. Bu faoliyat individual, odamlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Erkaklar va ayollar, ota-onalar va bolalar, nogironlik yoki boshqa guruhlar va tashkilotlarga qo'shlishdan, mahalliy, mintaqaviy yoki milliy miqyosda saylovoldi tashviqotni o'tkazishdan tortib, ovoz berish kabi rasiy siyosat jarayonigacha o'z ichiga oladi.[2]

Mavzuga oid ma'lumotlar taxlili.

Siyosiy jarayon o'ziga xos hususiyati shundaki u biror-bir siyostachining yo liderning ko'rsatmalari asosida emas siyosat subyektlarining faoliyati, hulqi, ma'nfaatlarining uyg'unlashuvini ifodalaydi. Siyosatda jarayon bo'ishi uchun:

- A)uning subyekti;
- B)uning maqsadi;
- C) uning natijasi bo'lshi talab qilinadi.

M. Vebrster siyosiy jarayonga ikki hil tarif beradi. 1-siyosiy jarayon bu odatda ijtimoiy guruhlar va siyosiy institutlar yoki siyosiy inistitutlar yoki siyosiy yetakchilar va ijtimoiy fikir o'rtasidagi o'zaro ta'siri orqali davlat siyosatining shakllanishi va boshqarilishi jarayonidir. 2-siyosiy jarayon jamiyat siyosiy hayotining barcha sohalarida ro'y beradigan voqea-hodisalar va o'zgarishlardan iborat.[3] Ingliz olimi E. Xevyud fikricha „ siyosiy jarayon”ijtimoiy(davlat, hukumat) siyosati „yaratiladigan”

mexanizmlariga taluqlidir va a)rasmiylashuv, b)muhokama,c) tahlil va d)baholash bosqichlariga bo'lib o'rgangan.

Siyosiy jarayon har doim turli siyosiy kuchlarning o'ziga hos manfaatlarini ko'zlagan faoliyat natijasidir.

Siyosiy jarayon o'z talqiniga ko'ra:

- siyosiy hokimiyatga egallash uchun,
- siyosiy manfaatlarini amalga oshirish,
- siyosat subyektlari hati harakatlarini ifodalash,
- siyosiy qarorlarni amalga oshirish kabi mazmunlarni ifodalaydi.

Siyosiy ishtirok esa siyosat subyektlarining maqsadli xatti xarakteridir.Siyosiy ishtirok zamonaviy palitalogiyada siyosiy definitnsasi fuqaroning xoxish istaklari difinitnsasi deb ham yuritiladi. Ammo fuqarolarning hohish istagi harqanday siyosiy jarayonning

- unga qaratilgan maqsadi,
- unga qartilgan manfaati,
- unga qaratilgan imtiyozlar sababi ,
- unga qaratilgan talablar impulsiga bog'liq bo'ladi.

Siyosiy jarayon bevosita siyosiy ishtiroklar ko'lami asosida shakllanadi. Ishtirok 2 hil ko'rinishda bo'ladi. Birinchidan-harqanday jarayonda oddiy ishtirokchilar o'z manfaatlarini ifodalashining turli usullaridir. Masalan saylov, referendumlar, ijtimoiy-siyosiy harakatlar kabilarda ishtiroki etadi. Ikkinchidan-siyosiy yetakchilar va elita tomonidan qabul qilinadigan qarorlar va ularni amalga oshirishda ishtirok etadi.

TAXLIL VA NATIJA

Umuman olib qaraganda harqanday siyosiy jarayonlarning yetakchisi bu davlat hisoblanadi. Taxlilga asoslansak harqanday siyosiy jarayonlar xardoim siyosiy institutlarga ta'sir qiladi. Siyosiy jarayon qaysi davlatda jamiyat, siyosiy institutida ro'y berishidan qat'iy nazar:

- A) Evalutsiyaga xizmat qiluvchi siyosiy jarayon,
- B) Inqilobga xizmat qiluvchi siyosiy jarayon,
- C) Inqirozga xizmat qiluvchi siyosiy jarayonlarga bo'linadi.

Natijada har qanday siyosiy jarayon ma'lum bir siklik va takrorlanuvchilikga moyil bo'ladi. Shu bois siyosiy jarayonlarni determinatsiya qilish va ularni aniq boshliqlarga ajratish qiyin kechadi. Siyosiy jarayon davlatlar demokratik yoki nodemokratik turiga qarab ochiq va yopiq turlarga bo'linadi. Xarakteriga ko'ra 1-umumi va 2-xususiy siyosiy jarayonlarga bo'linadi.

Siyosiy ishtirok siyosiy jarayonda 2 usulda

- a)manfaatlarini ifodalovchi usulda,
- b)bevosita va bilvosita ishtirok etish usulida bo'ladi.

Manfaatlarini ifodalash usuli saylov, referendum, ijtimoiy siyosiy harakatlar tarzida ro'y beradi. Bevosita va bilvosita ishtirokni shaxs siyosiy jarayonda qaror

qabulishda o'zi yoki vakli orqali to'liq ifoda etadi. Bu ishtirok siyosiy yetakchi yoki siyosiy elita tomonidan qabul qilingan qarorlarga ishtirok etishda namoyon bo'ladi. Bunda maqsad 1-davlat siyosatiga ta'sir etishshaklida, 2-davlat ishlarini boshqarish shaklida, 3-siyosiy yetakchilarni saylash shaklida, 4-manfaatlar artikulyatsiyasi va agrigatsiyasi shakllanishida bevosita ta'sir etishdir.

Shaxni siyosiy jarayonlarga jalb etishning darajasi, xarakteriva sababi ularni ishtirok etishga undovchi omildir. Siyosatda ishtirok etish omili turli tuman bo'lib bunda fuqaroning siyosiy xayotidagi ro'liga proparsionaldir. Siyosiy ro'l- bu farqaz qilingan funksional burch yoki vazifalardir. Faraz esa siyosiy pisixalogiyadir. Faraz qilingan burch va vazifa shaxning ruhiy pisixalogik masalsidir va bu masala Garold Lassuel tomonidan asoslab berilgan. Qoida shuki siyosiy ishtirok tushunchasi shart sharoit omiliga bog'liqdir. Shart-sharoit omili sababni keltrib chiqaradi. Saba quyidagi ko'rinishlarga ega:

1) Makro omil sifatida-bu jins, yoshi, kasb-kori, qobilyati, anglangan qarash, fizalogik qarash.

2) Mikro omil-bu bilim darajasi, ijtimoiy mansaublik (diniy omil) qandaydir pisixalogikturga moslik.

Siyosiy ishtirok quyidagi muhim funksiyalarini bajaradi:

1-siyosiy ijtimoiylashuv; 2-ixtiloflarni xal etish va ularni ogoxlantrish; 3-boshqaruvda begonalikni tugatish; 4-manfaat, talab va istakni kelishtrish.

Ishtirokchilar ham birnecha turlarga bo'linadi. Siyosiy ishtirokchilarning eng mashxur tipalogiyasini amerikalik olim Melbert tomonidan ishlab chiqilgan:

A) Faol ishtirokchi-bular o'zini nomzod qilib ko'rsatganlar, siyosiy kompaniyaning tashkilotchilari va davlat organlari xizmatchilari kiradi.

B) Oralik ishtirokchilar-bu rasmiy siyosiy yig'lishlarda ishtirok etuvchi, siyosiy jarayonlarga xomiylik qluvchi, siyosat subyektlari o'rtasida a'loqani o'rnatishga vositalik qiluvchilar guruhi kiradi.

C) Kuzatuvchi ishtirokchilar-bu siyosiy jarayonlarda shior, logatib bilan ishtirok etuvchi turli baxs va munozaralarga jalb etuvchilar guruhidir.

D) Apatik ishtirok etuvchilar-bular befar, loqayd, xoxish istaksizlar guruhidir.

Bular guruhlar bo'linish xususiyatiga mativ (qiziqishiga) ko'ra bo'lingandir.

Ishtirok mativlari ham 7 turga bolinadi:

1-manfaatdorlik mativi; 2- blich mativi; 3-mafkuraviy mativ; 4-ananaviy mativ; 5-merkatil mativ(bu siyosatga va uning jarayonlariga xaq to'lanadigan soxa deb qiziqish); 6-soxta mativ; 7-apsentizim mativi(bu siyosatda ishtirok etishdan bosh tortish).[4]

XULOSA

Umuman olganda siyosiy jarayon siyosat subyektlarining o'z maqsadi yo'lidagi tashkiliy, tartibga soluvchilik va amaliy faoliyati ta'siri bo'lib, jamiyat siyosiy tizimini shakllantirish va o'zgartirishga qaratilgan siyosiy munosabatlarning bir butun faoliyat tizimidir.

Siyosiy ishtirokga kelsak siyosiy jarayonlarda ishtirok etish konvensiyal(lot. shartnoma, bitim.) va nokonvensiyal axloqiy xatti-xarakatlarga bog'liq bo'lib, inson o'zini xayotda ifodalash vositasi sifatida qarashdir. [5] Bugungi kunda jamiyatdagi xar bir shaxs o'zining siyosi jarayonlarda faoliyati orqali o'zini kelajagni belgilagan bo'ladi. biz yoshlar Melbertning „ siyosatda o'ta faollik jazolanadi” degan jumlasini ham unutmashimiz kerak.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1-Bito'rayev O'.B. „Siyosatshunoslikga kirish” (o'quv qo'lanma).
- 2-//https://www.researchgate.net/publication_political_participation.
- 3-//[https://www.merriam-webster.com/dictionary/political process](https://www.merriam-webster.com/dictionary/political_process).
- 4-K.Mirzaaxmedov 9- maruzasi.
- 5-//<https://www.researchgate.net/publication>
9. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. 湖南大学学报 (自然科学版), 48(8).
10. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2023, June). Language and computer in the development of communicative competence of school children. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2789, No. 1). AIP Publishing.
11. Olimovich, A. S. (2023). DINIY VA DUNYOVIY BILIMLAR ASOSIDA AJRIM SABABLARINI YOSHLARNI OILAGA TAYORLASHDA YETKAZIB BERISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 3(26), 335-338.
12. Арипов, Ш. О. (2022). Ёшларни оилага тайёрлашда оилада эр ва хотиннинг айрим мажбурият ва бурчларини қонуний жиҳатдан тушунтириш. Academic research in educational sciences, 3(1), 68-75.
13. Olimovich, A. S. (2023). The Role of Parents in the Formation of Young People and the Imagination of the Family. Journal of Intellectual Property and Human Rights, 2(4), 4-8.
14. Aripov, S. O. (2020). SOCIO-PSYCHOLOGICAL ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN PREPARING CHILDREN. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 311-313).
15. Матякубов, Р., Урмонов, С., Касимова, Х., & Каримов, Ш. (2020). Гидрирование дифурфурлиденацетона на палладиевых катализаторах. Universum: технические науки, (3-2 (72)), 37-39.
16. Abdullayeva, U., & Urmonov, S. (2022, October). WAYS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND ENVIRONMENTAL EDUCATION BY SOLVING ISSUES RELATED TO ECOLOGY IN CHEMISTRY LESSONS. In Conference Zone (pp. 69-71).

17. Матякубов, Р., Урмонов, С., Касимова, Х. Х., Абдисаматов, Э. Д., & Исмоилов, Ш. Ш. У. (2019). Защита бетонной поверхности от воздействия агрессивных сред. Universum: технические науки, (11-2 (68)), 5-7.

18. Матякубов, Р. М., Урмонов, С. М., Исмоилов, М. Ю., & Ёктамова, Д. О. (2020). СИНТЕЗ И ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ФЕНОЛОФОРМАЛЬДЕГИДНО-ФУРАНОВЫХ СВЯЗУЮЩИХ. Universum: технические науки, (11-3 (80)), 72-76.